

પરિષદ-પ્રમુખનો પત્ર

ગુજરાતી નવલકથાના વાચકો ઘટતા જાય છે ?

દક્ષિણ ગુજરાતના એક નગરના જૂના પુસ્તકાલયના સંચાલકો એક પુસ્તક-પ્રકાશક-વિકેતાને મળ્યા અને તેઓએ કહ્યું, ‘અમારે પુસ્તકો ખરીદવાં છે. વીસેક હજાર રૂપિયાનું અમારું બજેટ છે. તમે અમને પુસ્તકો આપી શકશો ?’

‘ખુશીથી.’ પ્રકાશકે જવાબ આપ્યો.

‘પણ અમારી એક શરત છે.’ સંચાલકોએ કહ્યું.

‘શરત ?’

‘હા, તમે અમને જે પુસ્તકો આપો તેમાં એક પણ નવલકથા ન હોવી જોઈએ.’

પ્રકાશકને આશ્ચર્ય થયું. એમણે પૂછ્યું, ‘કેમ ?’

‘હવે અમારા ગ્રંથાલયના સભ્યો વાંચવા માટે નવલકથાની માગણી કરતા જ નથી.’

ગ્રંથાલયના સંચાલકોએ સ્પષ્ટતા કરી.

ગુજરાતી નવલકથાકારોને આંચકો આપે એવી, પણ, આ સત્ય ઘટના છે.

છેલ્લા કેટલાક સમયથી એવું સાંભળવા તો મળતું જ રહ્યું છે, કે ગુજરાતી પ્રજાનો નવલકથા-વાચનનો રસ હવે ઘટતો જાય છે.

ઉપરોક્ત ઘટનાથી આ વાતને સમર્થન મળે છે.

સર્વત્ર છેક આવી વિષમ સ્થિતિ તો નહિ હોય. ગુજરાતી પ્રજાએ નવલકથાને સાવ તરછોડી નથી, છતાં અણસાર ઊજળા નથી. પ્રકાશકો નવલકથાની પ્રતસંખ્યા ઉત્તરોત્તર ઘટાડતા ગયા છે. એક સમયે ગુજરાતના ટોચના નવલકથાકારોની નવી નવલકથાની ૧૭૫૦ અને ક્યારેક તો ૨૨૫૦ નકલો છપાતી હતી. નવી આવૃત્તિઓ પણ ઝડપભેર થતી. આજે એ આંકડો સાતસો પચાસ સુધી ઘટી ગયો હોવાનું સાંભળ્યું છે. નવી આવૃત્તિઓ વિરલ લેખાય. હજી હમણાં સુધી તો ‘નવલકથા’ સહુથી વધારે વંચાતું અને વેચાતું સાહિત્યસ્વરૂપ છે, એમ પ્રતીતિપૂર્વક અને વારંવાર કહેવામાં આવતું હતું. આ દાવામાં તથ્ય પણ હતું જ. ગ્રંથાલયોમાં સૌથી વધારે ડિમાન્ડ નવલકથાઓની રહેતી. કેટલીક વાચકપ્રિય નવલકથાઓની તો ગ્રંથાલયો એકથી વધારે નકલો ખરીદતાં. ગોવર્ધનરામ, મુનશી, ર. વ. દેસાઈ, મેઘાણી, પન્નાલાલ, પેટલીકર, દર્શક, શરદબાબુ, ખાંડેકરથી માંડીને હરકિશન મહેતા, અશ્વિની ભટ્ટ, જોસેફ મેકવાન, વીનેશ અંતાણી, ધ્રુવ ભટ્ટ ઇત્યાદિ અનેક લેખકોની નવલકથાઓ ગુજરાતીઓ હોંશે હોંશે વાંચતા આવ્યા છે અને તેઓ તે વાંચતા જ રહેશે એમ આપણે માનતા હતા, પણ આ એકાએક વિષમ વળાંક કેમ વર્તાવા લાગ્યો હશે ? ગુજરાતી વાચકોની દૈનિકરાણી સમાન નવલકથા એકાએક અણમાનીતી જેવી કેમ થવા લાગી હશે ?

કેટલુંક વિશ્લેષણ કરીએ.

ટી.વી. વગેરેના ભારે પગપેસારાને કારણે ગુજરાતીઓનો જે કાંઈ વાચનરસ હતો તે પણ ઘટ્યો છે. નવલકથા જેવા કલ્પનોત્થ સાહિત્યપ્રકાર કરતાં આજની બદલાયેલી જીવનશૈલીમાં લોકોનું જીવનોપયોગી વાંચન પ્રત્યેનું આકર્ષણ વધ્યું છે. ગુજરાતભરમાં

પુસ્તકમેળાઓની સંખ્યા વધી છે. પુસ્તકમેળામાં હજારો, ક્યાંક તો લાખો લોકો ઊમટે છે. પુસ્તકોનું વેચાણ પણ ઠીક થાય છે. પરંતુ મહત્ત્વની તારવણી એ છે, કે પુસ્તકમેળાઓમાંથી ખરીદાતાં પુસ્તકોમાં નવલકથા-વાર્તા-કવિતા-નાટક-લલિત નિબંધનાં પુસ્તકોનું વેચાણ સાવ ઓછું અને અધ્યાત્મ, ચિંતન, વ્યક્તિત્વઘડતર, વ્યક્તિચરિત્રો, મેનેજમેન્ટ જેવા વિષયોનાં પુસ્તકોનું વેચાણ ખાસ્સું વધારે હોય છે. વાનગી-કેશ કલાપ, મેંદી-ગૃહસજાવટ વગેરેની ચોપડીઓ તો ખરી જ. બાળસાહિત્ય વેચાય છે પણ તેમાં અંગ્રેજી ચોપડીઓ વધારે વેચાય છે.

ઉપયોગિતાવાદ અને ઉપભોક્તાવાદનું આજે જનજીવન પર આધિપત્ય છે. તેની પરોક્ષ અસર પુસ્તકપસંદગી ઉપર પણ પડે જ.

ઉત્તમ નવલકથા જીવન-ઘડતરનો સીધો બોધ ન જ આપે, છતાં તેવી નવલકથાઓ પરોક્ષ રીતે એ જીવનઘડતરની ભૂમિકા ભજવી શકે. આજના અતિ ગતિશીલ માનવજીવનમાં નવલકથા જેવા કલ્પનોત્થ સાહિત્યસ્વરૂપની તેવી ભૂમિકાને સમજવા-પચાવવાનું ધૈર્ય લોકોમાં ઘટ્યું હોઈ શકે અને તેથી લોકો ‘સુખી જીવનની સરળ ચાવી’ શોધવાનું અને પામવાનું વધારે પસંદ કરતા હોઈ શકે.

પણ વાચકોની બદલાયેલી વાચનરુચિ ઉપર બધો દોષ ઢોળવામાં પૂરું ઔચિત્ય ખરું ? આજના સર્જનાત્મક સાહિત્યનો લોકજીવન સાથેનો સીધો અને ગાઢ અનુબંધ કંઈક શિથિલ તો નથી થયો ને ? નવલકથા જેવું લોકપ્રિય સાહિત્યસ્વરૂપ વાચકોની ઉપેક્ષા પામવા લાગ્યું હોય તો વાર્તા, કવિતા, નાટક, લલિત નિબંધ જેવાં સ્વરૂપોમાં રચાતાં પુસ્તકોની શી સ્થિતિ હશે કે થશે તેની તો કલ્પના જ કરવી રહી.

સમગ્રપણે આપણું સર્જનાત્મક સાહિત્ય દિશા અને લક્ષ્ય ચૂકી તો નથી રહ્યું ને ?

ભગવતીકુમાર શર્મા